

Palmyra Krallığı'nın Yönetim ve Ticaret Anlayışı

Administration and Trade Approach of The Kingdom of Palmyra

Meltem
TEMİZKAN¹

¹Sinop Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü, Sinop Türkiye,
e-mail: mtemizkan@sinop.edu.tr

Geliş Tarihi/Received: 1.3.2024
Kabul Tarihi/Accepted: 5.8.2024

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Meltem TEMİZKAN
mtemizkan@sinop.edu.tr

Atrf /Cite this article:
Temizkan, M. (2024). Palmyra Krallığı'nın
Yönetim ve Ticaret Anlayışı. *Erzurum Teknik
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Dergisi*, 20, 206-215.

This article checked by

Content of this journal is licensed under a
Creative Commons Attribution-
Noncommercial 4.0 International License.

Öz

Palmyra, jeostratejik konumu nedeniyle kervan ticareti için büyük önem taşımış ve dönemin iki süper gücü olan Roma ve Parthlar arasında gelişim göstermeye çalışmıştır. Roma ile Parthlar arasında Palmyra kentinin genel itibarıyla Roma yanlısı bir politika izleyerek elde etmiş olduğu ekonomik kazanımlar aynı zamanda siyasi olarak da güçlenmesine zemin hazırlamıştır. Bu güç, Palmyra kentinin Yakın Doğu coğrafyasında önemli ticaret merkezlerinden birini oluşturmasıyla desteklenmiş ve aktifleşmiştir. Aynı zamanda dönemin bir diğer siyasi gücü Parthlara karşı askeri bağlamda da bölgenin kontrolü Roma tarafından sağlanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada, Palmyra kentinin Roma ile olan ilişkilerinin yanı sıra kentte egemenlik sağlayan Septimius Odenathus'un siyasi ve ekonomik gücünün kentteki yansımaları ele alınmıştır. Aynı zamanda Palmyra kentinde kadınların da rol oynadığı bu süreçte, Kraliçe Zenobia'nın kentteki egemenliğiyle birlikte siyasi ve ekonomik gücün sağlamlaştığı görülmüştür. Bu kapsamda Palmyra kentinin yönetim anlayışında kervan ticaretinin ve bu ticareten elde edilen kazanımların ne denli önemli olduğu Antik ve modern literatür incelenerek anlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Palmyra, Roma, Parthlar, Ticaret, Septimius Odenathus

Abstract

Because of its geostrategic position, Palmyra played a major role in the caravan trade and attempted to grow as a hub between the Parthians and Romans, the era's two superpowers. Between Rome and the Parthians, the economic gains that the city of Palmyra achieved by following a pro-Roman policy in general also paved the way for its political strengthening. This power was supported and enabled by Palmyra becoming one of the most influential trading centers in the Near East. At the same time, Rome tried to control the region militarily against the Parthians, another political power of the period. In this study, the city of Palmyra's relations with Rome as well as the reflections of the political and economic power of Septimius Odenathus, who ruled the city, on the city are discussed. At the same time, women also played a role in the city of Palmyra during this process, which saw the consolidation of political and economic power under the rule of Queen Zenobia in the city. In this context, the importance of the caravan trade and the gains from this trade in the administrative understanding of the city of Palmyra have been tried to be explained by analyzing ancient and modern literature.

Keywords: Palmyra, Rome, Parthians, Trade, Septimius Odenathus

Giriş

Suriye coğrafyasında ticaretin şekillendiği bir sahada yer alan ve Tadmor/Tedmur/Tadmur¹ olarak da bilinen Palmyra kenti, günümüzdeki Humus yakınlarına lokalize edilmektedir. Makedonların Suriye coğrafyasında egemenlik kurmalarıyla şekillenen idari yapıda kentin ismi de Makedonlar tarafından "Palmyra" olarak değiştirilmiştir. Palmyra adının ise kenti süsleyen palmiye ağaçlarından geldiği sanılmaktadır (Bryce, 2014: 275).

"Tadmor" ismine ilişkin öncül bilgilere MÖ 2. Binyılda, Anadolu'da bulunan ve Asurlu tüccarlara ait çivi yazılı belgeler ışığında rastlanılmıştır (Rostovtzeff, 1932a: 17; Klengel, 1992: 40; 2014: 275; Sommer, 2018: 14). MÖ 1. Yüzyılın ortalarına değin küçük bir köy görünümünde olan kent, bölgeler arası ticaretin yaygınlaşmasıyla birlikte önemini arttırmaya başlamıştır. Palmyra, antik dönemde kervan ticaretinin hız kazanmasında rol oynamış ve bu rol kentin ticari geçiş noktalarından birini oluşturmasıyla perçinlenmiştir. Böylelikle kent üzerinden bölgeler arası iletişim ve etkileşim de etkinleşmiştir (Rostovtzeff, 1932a: 18; 91; Seyrig, 1950: 1; Gawlikowski, 1994: 27).

Tadmor vahası olarak nitelendirilen bölge, Akdeniz ile Arap Yarımadası arasında ticari geçiş güzergâhı olarak Suriye Çölü'nün ortasında yer almıştır. Kent, Fırat (Euphrates) Nehri üzerinden Akdeniz Bölgesi'ne geçiş sağlamış böylelikle ticaretin şekillendiği ve yoğunlaştığı coğrafyanın da merkezi konumuna yükselmiştir. Öz kaynakların yetersizliği bölgeler arası gerçekleşen bu ticaretin yaygınlaşmasını sağlamış ve yaygınlaşan ticaret tüccar sınıfının ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Böylelikle Yakın Doğu coğrafyasında transit geçişin merkezinde yer alan kent gerek bölgesel gerekse devletler arası ticaretin biçimlenmesinde önemli bir rol üstlenmiştir (Richmond, 1963: 43; Bryce, 2014: 276; Yıldırım, 2018: 89; Sommer, 2018: 14-19; Özman ve Doğan, 2021: 353; Raja, 2022: 1). Asya coğrafyasının farklı bölgelerinden taşınan çeşitli ürünler, Fırat (Euphrates) Nehri üzerinden Palmyra'ya ardından Antiokheia (Antakya/Hatay) kentine ulaştırılmış ve Akdeniz coğrafyasına dağıtılmıştır. Palmyra kenti, bu ticaret ağının kontrolünde öncü olmuş ve ticaret kervanları tarafından taşınan ürünlerin güvenliğini sağlamıştır. Palmyralı tüccarlar Akdeniz coğrafyasına giden bu ticari ürünlerin ulaşımını hızlandırmış ve bu durum güvenli yol ağlarının oluşturulmasıyla desteklenmiştir. Palmyra kentinin jeostratejik konumu tüccarların güvenli geçişine olanak tanımış ve bu tüccarlar doğu-batı arasındaki ticaretin kontrolünü kent üzerinden gerçekleştirmiştir. Ayrıca Palmyralı tüccarlar, Suriye Çölü'nü takip eden ticaret kervanlarını vergiye tâbi tutmuş ve kazançlarını arttırmışlardır. Bölgeler arasında ticari ürünlere duyulan ihtiyaç ve talebin artmasından kaynaklanan yoğunluk ise kentin ve kentteki tüccarların ekonomik bağlamda güçlenmesini sağlayan önemli unsurlardan bir diğerini oluşturmuştur (Bryce, 2014: 278-279; Ball, 2016: 81-83; Veyne, 2017: 21; Alalı, 2017: 37; Yıldırım, 2018: 91; Özman ve Doğan, 2021: 353). Kentin jeostratejik konumundan kaynaklanan verimliliği hakkında Antik dönem yazarlarından Plinius'un aktarımı şu şekildedir: (Plinius, *Naturalis Historia*, V. 88; Millar, 1998: 123; Southern, 2001: 100).

"Palmyra, konumu, toprağının zenginliği ve suyunun lezzetiyle ünlü bir şehirdir, toprakları geniş bir kum çemberiyle çevrilidir. Doğa tarafından dünyadan izole edilmiş gibidir. İki güçlü imparatorluk olan Roma ve Parthların dikkatini çekmiştir. Dicle kıyısındaki Seleukeia olarak bilinen Parth şehrine 337 mil, Suriye kıyılarının en yakın kısmına 203 mil, Şam'a ise 27 milden daha az bir uzaklıktadır."

Plinius'un aktarımına bağlı olarak Suriye Çölü tarafından çevrelenen kentin bu nedenle dış tehditlere karşı da güvenli olduğu anlaşılmaktadır. Dik vadilerle bölünmüş dağ silsileleri tarafından kuşatılan kent, hem jeostratejik konumundan kaynaklanan bu güvenliliği hem de verimliliği nedeniyle dönemin iki etkin ve süper gücü Roma ile Parthlar arasında da tampon bölge görünümünde şekillenmiştir. Roma ve Parthlar arasında tampon bölge olarak nitelendirilen Palmyra kentinde siyasi, ekonomik ve kültürel gelişim kervan ticaretinin hızla ilerlemesinden kaynaklanmıştır (Rostovtzeff, 1932b: 107; Richmond, 1963: 43; Ball, 2016: 79; İntagliata, 2018: 1).

Tarihsel Süreçte Palmyra

Asur Kralı I. Tiglath-pileser, (MÖ 1115-1077) Suriye coğrafyasına yaptığı seferler sırasında Tadmor/Palmyra

¹ Tadmor isminin "Hurma" anlamına geldiği söylenilmektedir (Ball, 2016: 79).

kentinin Amurrulara² bağlı bir kent görünümünde olduğunu söylemektedir (Grayson, 1991: 37-38; 43; Klengel, 1992: 184-185; Bryce, 2014: 276). Yakın Doğu ticaretinde her daim önemini koruyan ve güçlü devletlerin egemenlik alanının içerisinde bulunan kent, Makedonya Kralı Büyük İskender'in (MÖ 336-323) Suriye coğrafyasını ele geçirmesiyle birlikte değişen idari yapıda yerini almıştır. Büyük İskender'in ölümünden sonra komutanlarından I. Seleukos Nikator (MÖ 312-281) Suriye ve Mezopotamya topraklarına sahip olunca Tadmor/Palmyra kenti de Seleukos Krallığı'na bağlanmıştır (Bryce, 2014: 276; Gates, 2011: 399-400; Sommer, 2018: 37-44). Mısır topraklarında kurulan ve bir diğer Hellenistik krallık olan Ptolemaioslar da Palmyra kentini stratejik öneminden dolayı ele geçirmek istemiş böylelikle Seleukoslar ile aralarında çatışmalar yaşanmıştır. Palmyra halkı ise kentlerini Ptolemaioslara karşı savunmuşlardır. Dahası MÖ 217 yılında iki büyük Hellenistik krallık olan Seleukoslar ile Ptolemaioslar arasında gerçekleşen Raphia Savaşı'nda Palmyra kabile reisi Zabdibel, Seleukosların tarafında yer almış ve Seleukoslara 10.000 asker yardımında bulunmuştur. Bu gelişmelere rağmen Raphia Savaşı Seleukoslar tarafından kaybedilmiştir (Polybius, *Historiai*, V. 79; Bryce, 2014: 277-278; Yıldırım ve Temizkan, 2017: 124-125).

MÖ 64 yılına gelindiğinde, Syria bölgesi Roma'nın hâkimiyetine girmiştir. Ancak Roma ve Parthlar arasında MÖ 53 yılında gerçekleşen Carrhae Savaşı'nın³ ardından Roma'nın Doğu coğrafyasındaki yayılımı olumsuz etkilenmiştir. Carrhae yenilgisinin ardından Roma, Fırat (Euphrates) Nehri kıyısındaki önemli yerleşimlerden biri olan Zeugma⁴ kentine çekilmiştir. Böylelikle Syria'nın güneyinde istikrarsız bir durum oluşmuştur. Palmyra kenti bu dönemde jeostratejik konumundan yararlanarak ticari başarısını devam ettirmiştir (Edwell, 2008: 32-33; Yıldırım, 2012b: 95). Antik dönem yazarlarından Appianus'un aktarımına bağlı olarak, MÖ 41 yılında bağımsız bir kent görünümünde olan Palmyra'nın Marcus Antonius (MÖ 83-30) yönetimindeki Roma ordusu tarafından kuşatıldığı buna rağmen başarılı olunmadığı anlaşılmaktadır. Roma tehdidinin yoğunlaşmaya başladığı bu dönemde Roma'nın ikinci bir müdahaleden kaçınması dönemin bir diğer süper gücü olan Parth tehlikesinin önlenmek istenmesinden kaynaklanmıştır. Bu durumda Roma, Palmyra askerlerinin kentte kalmalarına izin vererek hem ticaret kervanlarının korunmasına zemin hazırlamış hem de Parth tehlikesine karşı Roma askeri yolunun güvenliğini sağlamayı amaçlamıştır. Ancak Palmyra kenti zamanla Parth tehlikesinin yanı sıra diğer dış tehditlerden korunabilmek amacıyla Roma'nın askeri gücüne ihtiyaç duymuştur (Appianus, *Bella Civilia*, 5.9; Seyrig, 1950: 1; Hekster- Kaizer, 2004: 70-80; Veyne, 2017: 39; Burns, 2007: 50; Bryce, 2014: 277; Zernaji, 2019: 59).

Roma İmparatoru Augustus (MÖ 27-MS 14) döneminde, Palmyra kentinin ekonomik yönden gelişimi desteklenmiş ve bu durum Roma'nın doğudaki kazanımlarını güvence altına almak amacıyla Parth Kralı IV. Phraates (MÖ 37-MS 2) ile MÖ 20/19 yılında yapmış olduğu barış antlaşmasından kaynaklanmıştır. Roma ve Parthlar arasındaki sınır ise Fırat (Euphrates) Nehri olarak belirlenmiştir. Roma-Parth çatışmalarından kaynaklanan siyasi bunalım ticaretin aksamasına neden olabilecek durumu ifade etmiş, siyasi istikrarın sağlanması durumunda ise Palmyra kenti ekonomik olarak gelişim göstermiştir. Böylelikle Palmyralı tüccarlar daha güvenli bir ticaret ağı oluşturabilmişlerdir. Bu sürecin bir parçası olarak bazı Palmyralı tüccarlar Fırat (Euphrates) Nehri'nin batı kıyısındaki Dura Europos'ta⁵ varlık göstermiştir. Dura Europos'taki topluluk küçük olsa da Palmyra kentinin ekonomik olarak güçlenmesine zemin hazırlamıştır. Palmyra kenti tarafından Fırat (Euphrates) Nehri boyunca korunan çöl yolları savunmasız ticaret kervanlarının güvenli geçişine olanak tanımış, kentin ticari olarak gelişimi de perçinlenmiştir. Palmyra üzerinden gerçekleşen bu ticaret ağından ekonomik ve siyasi nedenlerle Roma pay sahibi olmak istemiş ve Palmyra üzerinde egemenlik kurmaya çalışmıştır (Burns, 2007: 53-54; Edwell, 2008: 32-33; Yıldırım, 2012a: 51; Yıldırım, 2013b: 170-171; Yıldırım, 2018: 97-98).

² Amurrular hakkında detaylar için bkz. (Torczyner, 1949: 249- 258; Stieglitz, 1991: 45-48; Memiş ve Bülbül, 2012; Burke, 2021; Memiş, 2023: 327-338).

³ Roma ve Parthlar arasında gerçekleşen Carrhae Savaşı'nın detayları için bkz. (Yıldırım, 2013a: 261-272; Demir, 2018: 233-248).

⁴ Anadolu topraklarında yer alan ve Fırat (Euphrates) Nehri kıyısında Seleukos Kralı I. Seleukos Nikator (MÖ 312-281) tarafından kurulan Zeugma kenti stratejik öneminden dolayı Roma tarafından tıpkı Palmyra kenti gibi Parthlara karşı savunulmuş ve Roma ile Parthlar arasında çatışmalara neden olmuştur (Cohen, 2006: 190-196; Yıldırım, 2012b: 93-113; Temizkan, 2021: 114).

⁵ Seleukoslar döneminde kurulan Dura Europos kenti hakkında detaylar için bkz. (Baird, 2018).

Dönemin bir diğer süper gücü Parthlar ise Seleukosların çöküşünden (MÖ 64) ve Carrhae'deki başarılarından dolayı Syria coğrafyasında güçlenmek isteseler de Mezopotamya'nın ekonomik yönden gelişimi ve Palmyra kenti tarafından sağlanan ticari geçiş noktalarının kontrolü Roma'nın bölge üzerinde egemenlik kurmasında etkili olmuştur. Buna bağlı olarak, Roma İmparatoru Tiberius (14-37) döneminde kentin doğrudan Syria Eyaleti'ne bağlanması amaçlanmıştır. Ancak kent Roma İmparatoru Trajan (MS 98-117) dönemine kadar bağımsızlığını korumayı başarmıştır. Roma ve Parthlar arasında siyasi ve ticari üstünlüğün bölge üzerinden sağlanmak istendiği bu dönemde, Roma İmparatoru Trajan Palmyra kentinde kervanların geçişini güvenlik altına almak amacıyla askeri garnizon kurmuş böylelikle kent üzerinde egemenlik sağlamıştır (Seyrig, 1950: 1-2; Richmond, 1963: 44; Millar, 1998: 123; Alal, 2017: 39; Zernaji, 2019: 29). Antik dönem yazarlarından Plinius, Palmyra'nın dönemin iki etkin ve süper gücü olan Roma ve Parthlar arasında yarı bağımsız bir statüye sahip olduğunu söylemektedir (Plinius, *Naturalis Historia* V. 88; Matthew, 1984: 161).

Palmyra Krallığı'nın Yönetim Anlayışında Ticaretin Rolü

Syria coğrafyasında jeostratejik açıdan önemli bir yeri olan Palmyra kentinin bölge olarak yapısından kaynaklanan çöl durumu, Syria'daki Roma varlığına rağmen kabileler tarafından yönetilmesine fırsat vermiştir. Aynı zamanda kent, bu coğrafyada kültürel ve ekonomik bağlamda da güç elde etmeyi başarmış ve elde edilen bu güç kentin ticaret hacminden kaynaklanmıştır. Kültürel açıdan ise Hellenistik Seleukosların mirasından yararlanan kent, sonrasında Roma kontrolü altında gelişmiş ve Roma'nın bir parçası olmuştur (Edwell, 2008: 33; Gates, 2011: 399).

Roma İmparatoru Hadrianus (117-138) 129 yılında Palmyra kentine gelerek, kentin adını "Hadriane Palmyra" olarak değiştirmiştir. Kent zenginlerinden Male Agrippa Hadrianus'un bu ziyaretinin ardından kentteki Bel Tapınağı'nı restore ettirmiştir. Palmyra'nın dini yapılarının en büyüğü olarak nitelendirilen bu görkemli yapıt, Greko-Romen etkisinin Palmyra kültürü üzerindeki yaygın etkilerini sergilemesi bakımından önemli görülmüştür (Gates, 2011: 400-401; Bryce, 2014: 279; Ball, 2016: 82). Ayrıca Roma ve kent arasındaki etkileşimde sağlandığı anlaşılmıştır. Bu etkilerin yanı sıra Parth tehlikesine karşı askeri kontrolü de elinde tutmaya çalışan Roma, ticaret yollarını başarılı bir şekilde koruyan Palmyra okçularını Roma İmparatorluğu'nun sınır bölgelerinde de görevlendirilmiştir. Roma ordusunda görev alan bu okçu birliği, Palmyra'daki ilk kalıcı askeri varlığın da çekirdeğini oluşturmuştur. Palmyra okçuları kentlerini çöldeki kabile saldırılarından korurken Roma'nın Fırat (Euphrates) Nehri boyunca elde ettiği kazanımları da pekiştirmiştir. Böylelikle Palmyralı tüccarların ticaret kervanlarını korumak amacıyla geliştirdikleri ve kullandıkları gücün, Roma ile olan barışçıl ilişkilerinden kaynaklandığı görülmüştür. Palmyra kenti Roma ile olan bu barışçıl ilişkileri sayesinde Yakın Doğu'daki kentsel uygarlığın en belirgin merkezlerinden biri hâline gelmiştir (Edwell, 2008: 32; Bryce, 2014: 278).

Roma'nın Yakın Doğu coğrafyasından talep ettiği ürünlerin güvenilir bir şekilde topraklarına ve diğer bölgelere ulaşımı, Palmyra kentinin ticaret kervanlarına etkili koruma sağlamasından kaynaklanmıştır (Edwell, 2008: 32). Roma İmparatoru Hadrianus döneminde 137 yılında, Palmyra meclisi kente getirilen ve kentten ihraç edilen ürünler ile ilgili bilgileri halka açık bir yere yazmak suretiyle sergilemiştir. Bu yazıtta ticaret kervanları tarafından Akdeniz'deki pazarlara kıymetli taşlar ve baharatlar taşındığına dair bilgiler yer almıştır. Aynı zamanda bu yazıttan kumaş, parfüm, fildişi gibi diğer değerli ürünlerin bölgeler arasındaki ticaretinin Palmyra kenti üzerinden gerçekleştirildiği anlaşılmıştır. Bunun yanı sıra kent içerisinde verilen hizmetlerden kaynaklanan vergi tarife ve düzenlemeler de gözden geçirilmiştir. Bu düzenlemeler vergi tahsildarları ile tüccarlar arasında ve tüccarlar ile verginin ödenmesi gereken diğer kişiler arasında ileride çıkabilecek ihtilafları önlemek amacıyla yapılmıştır. Roma İmparatorluğu ve Palmyra kenti arasındaki iletişim ile etkileşimin fazlaştığını gösteren bu yazıt Palmyra'nın Roma İmparatorluğu'ndaki idari konumunun gelişimini de desteklemiş ayrıca hem Roma dilinde hem de Palmyra ve çevresinde kullanılan Arami lehçesiyle yazılmıştır (Res. 1). (Matthew, 1984: 157; Southern, 2008: 27-28; Bryce, 2014: 278-279; Gawlikowski, 2014: 415).

Roma İmparatoru Septimius Severus'un (193-211) egemenliği döneminde kent, Roma kolonisi olarak faaliyet göstermiş ayrıca kent halkı Roma vatandaşlığı haklarından da yararlanabilmiştir. Kentte gelişen idari yapıda bir meclis (*demos*) ve konsey (*boule*) bulunmuş, Arapça'nın yanı sıra Yunanca ve Latince'de kullanılmaya başlanmıştır

(Bryce, 2014: 279-280).

Palmyra kentinin bu siyasi ve kültürel gelişiminin yanı sıra ticaret hacminin de büyümesine etken olarak gösterilebilecek dönem Septimius Odenathus'un (Udaynath/Uday) (220-267) Palmyra'daki yönetimi ele geçirmesiyle şekillenmiştir. Bu dönemde Roma'nın içerisinde bulunduğu siyasi bunalım, doğuda Parth İmparatorluğu'nun ardından güç elde etmeye başlayan Sasanilere fırsat tanımış ve Sasaniler, Palmyra'nın ticaret kervanlarını tehdit etmeye başlamıştır. Septimius Odenathus, Sasanilerin ticaretin aksamasına neden olabilecek bu tehditlerine karşı Roma yanlısı bir politika izlemiştir (Özman ve Doğan, 2021: 354). Böylelikle Roma tarafından hem Septimius Odenathus hem de oğlu Septimius Hairanes (Hairan/Herodianus) 251 yılında senator rütbesine ulaştırılmıştır (Southern, 2001: 100). Palmyra kentinde siyasi otoritesini ve askeri bağlamdaki gücünü pekiştiren Septimius Odenathus kente yönelik artan Sasani tehdidine yönelik çöldeki kabile gruplarıyla ittifak kurmaya çalışmıştır. Emesa'yı (Humus) da kuşatan Septimius Odenathus 260-262 yıllarında Roma'nın doğu topraklarını Sasani Lideri I. Shapur'dan (241-272) geri almış⁶ ve bu tehdidi ortadan kaldırmayı başarmıştır (Akşit, 1970: 140; Gates, 2011: 400; Bryce, 2014: 286-287).

Syria Bölgesi'nin kurtarıcısı olarak nitelendirilen Septimius Odenathus'un ordusunda görev alan en önemli güç, yukarıda da bahsedildiği üzere ticaret kervanlarına etkin koruma sağlayan atlı okçular birliği olmuştur. Ticaretin güvenle gerçekleşmesini sağlayan bu askeri birlik aynı zamanda kente yönelik herhangi bir tehdit karşısında da savaşarak Palmyra yönetiminin devamlılığını sağlamışlardır (Bryce, 2014: 289; Veyne, 2017: 45). Atlı okçuların yanı sıra ağır zırhlı süvarilerin de yer aldığı bu ordu sayesinde Septimius Odenathus güç elde etmiş ve kazanımlarını sağlamlaştırmıştır (Akşit, 1970: 140).

Sasanilere karşı bu başarılarının ardından Roma İmparatorları Valerianus (253-260) ve Gallienus (253-268) Septimius Odenathus'a dux Orientis "*Doğu'nun Komutanı*", dux Romanorum "*Romalıların Lideri*" ve Restitutor Totius Orientis "*Tüm Doğu'nun Yenileyicisi*" unvanlarını vermiştir. Septimius Odenathus, Palmyra'da bir kral gibi karşılanmış dahası "*Kralların Kralı*" olarak da anılmaya başlamıştır. Palmyra kentinin krallık olarak şekillenmesindeki bu süreçte Septimius Odenathus, egemenlik alanını kuzeyde Toros Dağları'na, güneyde ise Arabistan Körfezi'ne kadar genişletmeyi başarmıştır. Ayrıca 262 yılında bölgede Roma-Palmyra garnizonu yerleştirilerek ticaret kervanlarına etkili koruma sağlanırken dış tehditlere karşı da önlem almak amaçlanmıştır. Roma ile iş birliği içerisinde olan Septimius Odenathus bu kazanımlara rağmen 267 yılında oğlu Septimus Herodes ile birlikte Emesa'da suikaste uğrayarak öldürülmüştür (Akşit, 1970: 140-141; Potter, 1996: 272; Southern, 2001: 101; Drinkwater, 2005: 45; Burns, 2007: 82; Gates, 2011: 400; Bryce, 2014: 288-291; Ball, 2016: 84; Özman ve Doğan, 2021: 356).

Septimius Odenathus'un ölümünün ardından Palmyra'daki yönetimi eşi Zenobia (Septimia Bathzabbai/Bat Zabbai) üstlenmiş ve "*Çöl Kraliçesi*" olarak taç giymiştir. Roma ile iş birliğini reddeden Kraliçe Zenobia, oğlu Vaballathus ile birlikte Palmyra'daki egemenliğini resmileştirmiştir. Aynı zamanda Sasanilerden gelebilecek tehditlere karşı Palmyra kentinin savunmasını güçlendirmiş, sınır bölgelerinde askeri bağlamda önlemleri arttırmış ve tıpkı Septimius Odenathus gibi çöldeki kabilelerle ittifak kurmuştur (Akşit, 1970: 142; Southern, 2001: 102; Southern, 2008: 2-3; Burns, 2007: 82; Bryce, 2014: 293-300; Ball, 2016: 85).

Kraliçe Zenobia topraklarını genişletmek amacıyla 268 yılında Antiokheia (Antakya/Hatay) kentine doğru hareket etmiş ve kenti ele geçirmiş ardından hâkimiyet alanını Mısır'a değin genişletmiştir (Akşit, 1970: 144-145; Özman ve Doğan, 2021: 357). Ancak Kraliçe Zenobia'nın Palmyra kentindeki bu siyasi başarısı Roma tarafından hoş karşılanmamıştır. Buna rağmen Romalıların kuzeyde Gothlar ile olan çatışmalarını fırsat bilen Kraliçe, Anadolu içlerine kadar ilerlemiştir. Kraliçe'nin ordusu Marmara kıyılarına yaklaştığında ise Romalıların tarafından geri püskürtülmüştür. Tüm bu yaşananların ardından Roma'da egemenlik sağlayan Aurelianus, 272 yılında

⁶ Septimius Odenathus Sasani Lideri I. Shapur (241-272) ile barışçıl bir politika izlemek istese de I. Shapur tarafından reddedilmiştir. Bu durumda Septimius Odenathus Roma İmparatoru Valerianus'a yakınlaşarak I. Shapur'a karşı saldırıya geçmiştir. Bu saldırılar sonucunda Carrhae ve Nisibis'i ele geçiren Septimius Odenathus, I. Shapur'u yenmiştir (Akşit, 1970: 140; Southern, 2001: 101; Drinkwater, 2005: 45; Veyne, 2017: 44).

Palmyra'yı yerle bir etmiş ve Kraliçe Zenobia ile oğlunu tutsak etmiştir (Southern, 2001: 116-117; Gates, 2011: 400-401; Ball, 2016: 87; Tekin, 2019: 282). Yönetim yapısında ticaretin önemli bir rol oynadığı Palmyra kentinde şekillenen idari yapı Kraliçe Zenobia'nın hüküm yılları olan 267-272 yılları arasında egemenlik alanının genişlemesiyle zirveye ulaşsa da Kraliçe'nin ölümünün ardından son bulmuştur.⁷ Ancak bölge, jeostratejik konumundan kaynaklanan ticaret hacmi nedeniyle Roma döneminde de varlığını sürdürmüştür (Rostovtzeff, 1932a: 118).

Resim 1. Tarifeler ile ilgili Yazıt (Gawlikoski, 2014: 418).

Sonuç

Günümüzdeki Suriye coğrafyasında yer alan ve antik dünyada çölün ortasında varlık göstermeye çalışan Palmyra kenti, ticari faaliyetleriyle bilinen bir kent görünümünde şekillenerek Yakın Doğu'da güç elde etmiştir. Bu yönüyle bakıldığında, kentin siyasi varlığının ve yönetim anlayışının en önemli yönünü ticari faaliyetlerin oluşturduğu sonucuna varılmıştır. Böylelikle Palmyra kentinde gerek siyasi ve ekonomik gerekse askeri bağlamdaki güç kervan ticaretinden kaynaklanan bir anlayışla biçimlenmiştir. Bu anlayış dönemin etkin güçlerinden biri olan Roma'nın da desteğiyle perçinlenmiştir. Yakın Doğu coğrafyasında doğu-batı ticaretinin önemli merkezlerinden biri olan Palmyra, Roma'nın gözde kentlerinden biri olmuş ve Romalılaştırma süreciyle birlikte kent siyasi ve ekonomik olarak gelişim göstermiştir. MS 137 yılında kentte bulunan yazıt, bu durumu açık bir şekilde vurgulamıştır. Böylelikle Roma'nın Anadolu'da uygulamış olduğu Romalılaştırma sürecinin Mezopotamya'ya doğru genişlediği ve bu süreçte Palmyra kentinin önemli bir yerinin olduğu anlaşılmıştır. Anadolu'da Romalılaştırma süreci genel itibarıyla lejyonların kurulmasıyla biçimlenirken, Palmyra kentinde ise bu durum ticaretin aktif hâle getirilmesiyle şekillenmiştir. Roma dönemine değin, Doğu coğrafyasından gelen tüccarların kuzeye doğru çıkıp Toroslar'ı dolanmak yerine Palmyra'nın elverişli çöl durumundan yararlandıkları görülmüş ve bu tüccarların getirmiş oldukları ticari ürünler daha hızlı ve güvenilir bir şekilde Akdeniz'e ulaştırılmıştır.

Ticari faaliyetlerin gelişiminin güvenli yol geçişlerinin sağlanmasıyla etkinleştiği bu dönemde, Palmyra kenti faal bir savunma politikası izlemiştir. Palmyra Krallığı'nın en önemli yöneticileri olarak bilinen Septimius Odenathus

⁷ Kraliçe Zenobia'nın ölümünün ardından Palmyra kentinde gelişen süreçle ilgili detaylar için bkz. (Intagliata, 2018).

ve Kraliçe Zenobia'nın elde edilen bu kazanımlar neticesinde hâkimiyet alanlarını genişlettikleri görülmüştür. Kraliçe Zenobia döneminde Palmyra kentinin büyük bir siyasi güce sahip olması askeri bağlamdan çok, ticaretin genişlemesinden kaynaklanmıştır. Ayrıca Romalıların Goth tehlikesiyle baş etmeleri Palmyra kentini siyasi ve ekonomik bağlamda daha özgür davranmaya sevk etmiştir. Ancak Roma İmparatorluğu'nun bölgede etkin güç olarak egemenlik kurmak istemesiyle gelişen süreç, Palmyra'nın idari yapısında değişimlere yol açmış ve kent Roma'nın himayesinde gelişmeye devam etmiştir.

Kaynaklar

- Appianus. Appian's Roman History (Translated by Horace White). London 1912-1913 (The Loeb Classical Library).
- Plinius. Naturalis Historia (Ed. M. A. H. Rackham). London 1967 (Loeb Classical Library).
- Polybius. Historiæ (Translated by W. R. Paton) I-VI, London-New York 1922- 1927 (The Loeb Classical Library).
- Akşit, O. (1970). Roma İmparatorluk Tarihi II (MS 193-395). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Alalı: (2017). Roma Dönemi'nde Suriye. [Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü], Gaziantep.
- Baird, J. A. (2018). Dura-Europos, London: Bloomsbury Publishing.
- Ball, W. (2016). Rome in the East The Transformation of an Empire (Second Edition). London-New York: by Routledge.
- Bryce, T. (2014). Ancient Syria-A Three Thousand Year History. Oxford: Oxford University Press.
- Burke, A. A. (2021). The Amorites and The Bronze Age Near East The Making of A Regional Identity. Cambridge: Cambridge University Press.
- Burns, R. (2007). Damascus A History. London-New York: by Routledge.
- Cohen, G. M. (2006). The Hellenistic Settlements in Syria, the Red Sea Basin, and North Africa, London: University of California Press.
- Demir, M. (2018). "Carrhae Savaşı'nın (MÖ 53) Sebepleri ve Sonuçları Üzerine Bazı Yeni Değerlendirmeler". Cedrus VI, 233-248.
- Drinkwater, J. (2005). "Maximinus to Diocletian and the 'crisis'". Alan K. Bowman vd. (Ed), The Cambridge Ancient History, 12, Cambridge: Cambridge University Press, 28-58.
- Edwell, M. P. (2008). Between Rome and Persia-The middle Euphrates, Mesopotamia and Palmyra under Roman Control. London-New York: by Routledge.
- Gates, C. (2011). Ancient Cities The archaeology of urban life in the Ancient Near East and Egypt, Greece, and Rome (Second Edition), London-New York: by Routledge.
- Gawlikowski, M. (1994). "Palmyra As A Trading Centre". British Institute for the Study of Iraq, Vol. 56, 27-33.
- Gawlikowski, M. (2014). "Palmyra: reexcavating the site of the Tariff". Polish Archaeology in the Mediterranean, 23 (1), 415-430.
- Grayson, K. A. (1991). Assyrian Rulers of The Early First Millennium BC I (1114-859 BC). Toronto Buffalo London: University of Toronto Press.
- Hekster, O. ve Kaizer, T. (2004). "Mark Antony and the Raid on Palmyra: Reflections on Appian, "Bella Civilia" V, 9". Latomus, 63 (1), 70-80.
- Intagliata, E. E. (2018). Palmyra After Zenobia 273-750-An Archaeological And Historical Reappraisal. Oxford: Oxbow Books.
- Klengel, H. (1992). Syria 3000 to 300 B.C. A Handbook of Political History. Berlin: Akademie Verlag.
- Matthew, J. F. (1984). "The Tax Law of Palmyra: Evidence for Economic History in a City of The Roman East", The Journal of Roman Studies, Vol. 74, 157-180.
- Memiş, E. ve Bülbül, C. (2012). Amurrular (Araplar'ın En Eski Ataları). Elazığ: T.C. Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yayınları No: 23, Tarih Şubesi Yayınları No: 19.
- Memiş, E. (2023). "Amurrular'ın Kimliği ve Amurru Memleketi'nin Yeri Meselesi Üzerine Bazı Düşünceler". İrfan Albayrak vd. (Ed), Prof. Dr. Salih Çeçen'e Armağan, Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 327-338.
- Millar, F. (1998). "Caravan Cities: The Roman Near East And Long-Distance Trade By Land". Bulletin of the Institute of Classical Studies, No. 71, 119-137.
- Özman, R. ve Doğan, E. (2021). "Aurelianus ve Palmyra Krallığı'nın Çöküşü". Bahattin Çatma (Ed), Tarih ve Toplum Yazıları-Prof. Dr. Mehmet Karagöz Armağanı. Ankara: Sonçağ Akademi, 353-373.

- Potter, D. (1996). "Palmyra And Rome: Odaenathus' Titulature And The Use Of The Imperium Maius". *Zeitschrift Für Papyrologie Und Epigraphik*, 113, 271-285.
- Raja, R. (2022). *Pearl of the Desert, A History of Palmyra*. Oxford: Oxford University Press.
- Richmond, I. A. (1963). "Palmyra under the Aegis of Rome". *The Journal of Roman Studies*, Vol. 53 1 (2), 43-54.
- Rostovtzeff, M. (1932a). *Caravan Cities*, (Translated by Talbot Rice), Oxford: Oxford At The Clarendon Press.
- Rostovtzeff, M. (1932b). "The Caravan-Gods of Palmyra". *The Journal of Roman Studies*, Vol. 22, Part 1, 107-116.
- Seyrig, H. (1950). "Palmyra and The East". *The Journal of Roman Studies*, Vol. 40, 1-2, 1-7.
- Sommer, M. (2018). *Palmyra A History* (Translated by Diana Sommer-Theohari). London-New York: by Routledge.
- Southern, P. (2001). *The Roman Empire From Severus to Constantine*. London-New York: by Routledge.
- Southern, P. (2008). *Empress Zenobia Palmyra's Rebel Queen*, London: Continuum.
- Stieglitz, R. R. (1991). "The City of Amurru". *Journal of Near Eastern Studies*, Vol. 50, No. 1, 45- 48.
- Tekin, O. (2019). *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş (13. Baskı)*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Temizkan, M. (2021). "Seleukoslar Döneminden Dördüz Kent İdari Yapılanmasına Bir Örnek: "Seleukos Tetrapolisi"". *OANNES-Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 3 (1), 109-125.
- Torczyner, H. T.-S. (1949). "The Amorite and the Amurrû of the Inscriptions". *The Jewish Quarterly Review*, Vol. 39, No. 3, 249-258.
- Veyne, P. (2017). *Palmyra An Irreplaceable Treasure* (Translated by Teresa Lavender Fagan). Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Yıldırım, E. (2012a). "Roma-Parth Mücadelesinde Fırat Nehri'nin Jeopolitik Önemi". *Tarihin Peşinde*, S. 7, 45-64.
- Yıldırım, E. (2012b). "Antik Yazarların Eserlerinde Zeugma". *Tarihin Peşinde*, S. 8, 93-113.
- Yıldırım, E. (2013a). "Carrhae Yenilgisi ve Roma'nın Doğu Politikasına Etkileri". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29, 261-272.
- Yıldırım, E. (2013b). "Roma İmparatorluğu'nun Doğu Sınırını Korumak İçin Fırat Nehri Boyunca Kurulan Lejyonlar". *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 (4), 167-182.
- Yıldırım, E. (2018). "Antikçağda Anadolu'nun Güneydoğusundan Doğu Akdeniz'e Uzanan Ticaret Yolları". XVIII. Türk Tarih Kongresi, 1-5 Eylül 2018, Bildiriler Kitabı, XI. Cilt, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 89-108.
- Yıldırım, N. ve Temizkan, M. (2017). "Seleukoslar Döneminde Yaşanan Suriye Savaşları Üzerine Bir İnceleme". *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (39), 117-131.
- Zernaji: (2019). *Hellenistik ve Roma Kültürünün Suriye'nin Kuzey ve Orta Bölgesi'ndeki Kutsal Alanlarla Olan Etkileşimi*. [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. Ankara.

Yazar Katkıları: **Tek Yazar** Fikir - Tasarım ; Denetleme- ; Kaynaklar- ; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi ; Analiz ve/ veya Yorum - Literatür Taraması ; Yazıyı Yazan ; Eleştirel İnceleme

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Etik Kurul Belgesi:

Author Contributions: **Sole Author** Concept -; Design-; Supervision-Resources; Data Collection and/or Processing; Analysis and/or Interpretation Literature Search- ; Writing Manuscript-; Critical Review

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

Ethical Committee Approval: